

CONTRIBUȚIILE AXIOLOGICE ȘI EPISTEMOLOGICE ALE LUI MIHAI EMINESCU LA DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NAȚIONAL

MIHAI EMINESCU'S AXIOLOGIC AND EPISTEMOLOGIC
CONTRIBUTIONS
TO THE DEVELOPMENT OF NATIONAL EDUCATION

Otilia BABĂRĂ,
doctorandă,
Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă*, Chișinău

The contribution of the great writer M. Eminescu has a special value for the history of our education. M. Eminescu with his exceptional originality and spirituality, combined in his unique works the strength of a genius and the creating power of a nation, being a part of the national and universal cultural heritage.

În istoria educației și a învățămîntului nostru o valoare deosebită au avut-o contribuțiile aduse de marii noștri scriitori clasici Gh. Asachi, I. Creangă, I. L. Caragiale, Al. Vlașu etc., printre care se evidențiază figura luminoasă și dramatică a lui Mihai Eminescu, care, scrie I. Orghidan, printr-un univers spiritual de o originalitate și rezonanță excepțională, a îngemănat într-o creație unică puterea geniului cu elanul creator al poporului, care și-a înscris cu însemnele perenității numele în patrimoniul culturii naționale și al celei universale [1].

Contribuția lui M. Eminescu la modernizarea învățămîntului și educației este examinată în

lucrări ale unor autori de referință, pre-cum V. Toma Chiricuță [2], St. Stoian [3], C. Narly [4], M. Ștefăreanu [Ibidem, p. 279], care pun în lumină valoarea deosebită a acesteia cu atât mai mult, cu cât timpul cât a lucrat poetul în domeniul învățămîntului a fost extrem de scurt. [Ibidem, p. 274]

Achizițiile teoretice, experiențele și ideile pedagogice ale poetului denotă puternice și profunde legături cu principiile moderne ale educației și învățămîntului – obiectul preocupărilor noastre în prezentul articol.

Achiziții teoretice. După cum relevă documentele, în anii aflării poetului la studii în străinătate, pe lângă alte științe, a studiat

și doctrinele fundamentale ale pedagogiei universale. Îndeosebi erau apreciate de el, pentru democratismul și pentru respectul față de copil, concepțiile pedagogice ale lui K. A. Helvetius, J. J. Rousseau, I. H. Pestalozzi.

Interesul pe care l-a manifestat poetul pentru ilustrul gânditor francez J. J. Rousseau este confirmat de referințele sale la acest autor în scrierile ce abordează probleme sociologice și economice [6, p. 110]. Referitor la educație, M. Eminescu este întrutotul de acord cu ideile lui J. J. Rousseau, în baza cărora el susține că natura-mumă a procedat destul de înțelept, *implementând în orice copil semințele binelui, răului, rușinii, măriniției, supușeniei, fidelității*, care, sub influența factorilor sociali, sau se dezvoltă, sau se distrug. Ideile că omul nu se naște un rău, hoț, criminal, răufăcător au pătruns în sufletul poetului și, utilizându-le ulterior în lucrările sale pedagogice și filosofice, le va completa, turnându-le un nou conținut [cf. 8, p. 325].

Față de sistemul pedagogic al lui Herbart, poetul a adoptat o atitudine categoric refractară. El îl critică pentru formalismul și schematismul său în predare, precum și pentru așa-zisa „guvernare a copiilor, ce admitea aplicarea pedepsei corporale” [7, p. 282], adică subordonarea copiilor voinței superiorilor [6, 110].

Însă cele mai importante achiziții teoretice, valabile și domeniului educației și învățămân-

tului, M. Eminescu le-a făcut în filosofia clasică germană, filosofia antică greacă și indiană, precum și în mitologie, istoria religiilor, istoria națională etc. Acestea i-au creat o identitate de intelectual avansat, care s-a manifestat din plin deja în primele sale experiențe pedagogice, la vârsta de 24 de ani.

Experiențe. În anul 1874 M. Eminescu își întrerupe studiile la Universitatea din Berlin, renunțând să-și ia licența în filosofie. Un timp a muncit în calitate de profesor la Institutul academic și la Gimnaziul de băieți din Iași. Se simțea tare pe poziție și se decide să-și consacre viața instruirii și educației tinerei generații. Se așternu pe o muncă asiduă, sperând într-un timp relativ scurt să-i învețe pe studenți vorbirea corectă germană, să-i familiarizeze cu cele mai bune cărți de proză și poezie a scriitorilor și poezilor clasici și contemporani germani. Era mereu nemulțumit de atitudinea nihilistă a studenților față de învățătură. Discipolii săi, studenți din cursurile superioare, majoritatea descendenți din familii bogate, întâmpinau în baionete cerințele drastice ale profesorului M. Eminescu, care dădea dovadă de nervozitate, pedepsindu-i cu note mici.

La finele anului școlar 1874-1875, nemaiputând suporta discreditarea în fața studenților și a opiniei publice provocată de profesorul P. Paicu, M. Eminescu abandonează Institutul academic.

La 18 iunie 1875 Ministerul Învățământului îi propune postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Poetul a primit cu recunoștință oferta propusă. Trebuia să facă un lucru dublu: să fie administrator și pedagog-revizor. Avea în subordine 152 de școli primare. În vara anului 1875 M. Eminescu organizează la Iași și Vaslui conferințe ale pedagogilor. La începutul anului școlar 1875-1876, efectuând inspectarea școlilor din județul Vaslui cu privire la pregătirea acestora pentru începerea anului școlar, M. Eminescu a stabilit gradul de reorganizare a învățământului primar.

Revizorul școlar M. Eminescu a constatat că directorii școlilor și primarii comunelor abuzează de posturile ocupate. Gospodăriile țărănești sărăceau din cauza impozitelor, populația rurală pierzând interesul pentru învățatură. Zguduit de cele văzute, la sfârșitul anului 1875 poetul a prezentat Ministerului Învățământului un raport detaliat cu privire la starea învățământului din județul Vaslui. Autorul documentului constată cauzele mortalității preșcolarilor și a elevilor: vărsatul de vânt, anghina, bolile aparatului respirator. Pentru ameliorarea situației, M. Eminescu a elaborat unele recomandări țăranilor de utilizare a plantelor medicinale și a medicamentelor mai puțin costisitoare, produse în țară.

Asemenea lui I. H. Pestalozzi, M. Eminescu a vizitat pe jos toate satele județului, fiind de

fiecare dată nemulțumit de cele văzute. Analizând starea de lucruri din județul Vaslui, punând la punct documentația școlară, studiind noutățile literaturii pedagogice pentru cursul deplin al școlii primare din țară și de peste hotare, M. Eminescu începu inspectarea școlilor din județul Iași.

Inspectarea școlilor rurale i-a oferit lui M. Eminescu prilej de meditații și reflecții. El adună un amplu material factologic, intenționând să elaboreze o lucrare sociologică complexă. Multitudinea proiectelor literare, care băteau la poarta sufletului său zburciemat, boala incurabilă l-au împiedicat să realizeze cele planificate anterior. Poetul, în cele din urmă, s-a limitat să folosească materialul colectat în articole de ziar și teze pentru conferințe științifice. Cutreierând satele județelor Iași și Vaslui, în față i-au apărut diverse cazuri și situații. Spre exemplu, în satul Șipotele școala n-a funcționat mai bine de jumătate de an din cauza bolii pedagogilor și a lipsei de combustibil pentru încălzirea claselor. În multe școli răspunsurile elevilor l-au pus pe gânduri. În ele lipsea logica elementară, se simțea o delăsare strigătoare la cer în toate, domnea învățarea mecanică, predarea era ruptă de viață etc.

Idei pedagogice. Deși s-a aflat o perioadă scurtă de timp în funcția de revizor școlar, M. Eminescu a adus o contribuție excepțională în ameliorarea situației în domeniul educației și învățământ-

tului. Tânărul revizor școlar, în vârstă de 25 de ani, care uimise personalul didactic de la Institutul Academic din Iași prin cultura sa filozofică și cunoașterea perfectă a limbii germane, care a marcat făgașe de modernizare și democratizare a învățământului, după ce se întorsese din Viena și Berlin cu aprofundate și multilaterale studii de drept, economie politică, limbi romanice, geografie, istorie antică, istorie a religiilor, mitologie, limbă sanscrită, filosofie și literatură indiană, etnografie, științe exacte, la care se adaugă studii de anatomie, fiziologie și medicină, studii urmate cu profesori celebri ai aceluși timp, precum Zeller, Helmholtz Weber, Du Bois-Reymond, Vogt, Duhring, a reușit să inițieze, com-form lui I. Orghidan, o nouă perioadă în istoria școlii noastre în direcția democratizării și a inovării [1, p. 275]. Cunoscând ideile progresiste despre educație ale marilor pedagogi clasici Comenius, Locke, Rousseau, Herbart, Ușinski, fiind adept al marilor idealuri ale revoluției de la 1848 și al tradițiilor progresiste ale școlii românești, întemeiate în Moldova de Gh. Asachi și în Ardeal de Gh. Barițiu, al luptei Societății pentru învățătura poporului român (1866) pentru învățământul democratic și progresist, a unor oameni de școală și pedagogi luminați ca Petrache Poenaru și Ștefan Mihăilescu, revizorul școlar M. Eminescu susține rolul de seamă al educației și învățământului în trans-

formarea și progresul societății, caracterul național al educației: copiii trebuie să învețe în școală „*a gândi și a simți românește, educația este datoare să sâdească la zeci de mii de cetățeni viitori aceeași iubire pentru trecutul și brazda pământului lor*” (subl. n.- O.B) [Apud 1, p. 276].

C. Popovici menționează că în problema rolului și însemnătății limbii în școală, precum și în multe alte chestiuni de pedagogie, se găsesc mai multe opinii comune la Eminescu și Pestalozzi [6, p. 127].

Sursele cercetate ne permit să stabilim și alte direcții asupra cărora a lucrat M. Eminescu fiind în funcția de revizor, printre care sunt și luminarea poporului, ridicarea nivelului pedagogic al învățătorilor, îmbunătățirea condițiilor de viață a acestora, organizarea conferințelor și consfătuirilor învățătoarești, tipărirea de manuale școlare bazate pe datele științei, procurarea de material didactic, aplicarea metodelor moderne în procesul instructiv-educativ etc. [cf.1, p. 276].

M. Eminescu a denunțat lipsurile școlii din acel timp, starea de înapoiere socială, economică și politică, abuzurile moșierimii, ale „păturii superpuse”, neproductive și parazitare, a condamnat asupra țărânimii. Dar democratismul său, profundul lui patriotism, exprimat de lupta pentru libertatea, independența și demnitatea națională, ideile inovatoare în educație și învățământ au provocat coalizarea forțelor reac-

ționare, care în 1876 l-au destituit din postul de revizor școlar [Ibidem].

După destituirea din învățământ, muncind în calitate de redactor la publicațiile *Curierul de Iași* (1876-1877) și *Timpul* (București, 1877-1883), poetul continuă să promoveze, prin articolul și eseul publicistic, ideile sale pedagogice novatoare, să ia în dezbatere problemele stringente ale învățământului, educației și politicii școlare [Ibidem, p. 277].

Unele articole se referă la calitatea manualelor, nivelulul metodic, științific și literar al literaturii didactice. Original este articolul publicat la 17 decembrie 1876, care tratează problema raportului dintre cultura generală și cea etică. Articolul avea o adresă concretă: Ministrul Învățământului, care încălca în mod flagrant principiul profesionalismului, numind în școli pe post de învățători persoane fără pregătire specială în domeniu, ba chiar și a unor oameni întâmplători, ce se bucurau de sprijinul funcționarilor influenți.

În articolul *Clubul studenților* din 14 ianuarie 1877, publicat de *Curierul de Iași*, poetul abordează problema stării de lucruri în școala superioară, scrie despre chipul studentului de atunci, despre intelectul lui, nivelulul culturii sale generale și moralitatea acestuia. Autorul accentuează că nivelul de cunoștințe al elevilor din școlile rurale și urbane diferă, de aceea copiii plugarilor nu reușesc

să ia admiterea în institute și universități, cu atât mai mult nici nu puteau măcar visa să-și continue studiile peste hotare.

Odată cu venirea lui M. Eminescu în postul de redactor la ziarul *Timpul*, tematica pedagogică a publicațiilor, menționează T. Ciubotaru, devine foarte populară. Începând cu anul 1877, îl preocupă totalmente problemele școlii naționale, pregătirea cadrelor didactice, perfecționarea acestora prin metoda reciclării, atestarea pedagogilor, modificarea rețelei școlilor, asigurarea cu manuale și materiale didactice, atitudinea umană a administrației publice locale și a celei ierarhic superioare față de învățători și elevi, regândirea instruirii în conformitate cu cerințele timpului, învățătura în limba maternă, educația prin intermediul istoriei vechi și celei noi a poporului român, a creației populare orale etc. [8, p. 326] – valori ale educației valabile și azi.

O idee deosebit de importantă și actuală este aceea cu privire la statutul epistemologic al primelor două discipline școlare din planul de învățământ al tuturor țărilor din lume: *Limba maternă* și *Matematica*. „Cititul, scrisul și socoteala, accentuează M. Eminescu, nu sunt științe, sunt mijloace numai, cele dintâi pentru a fixa memoria și a ajunge la cunoștințe, cea din urmă pentru a ușura judecata asupra valorilor. Materia adevărată, ce caută a se preda în școlile primare, trebuie să fie educativă" [Apud 9, p. 292-293]. După

ce demonstrează cu fapte elocvente care este rezultatul sistemului existent de învățământ, M. Eminescu scrie cu sarcasm: "Institutele noastre de educație, interconfesionale produc pehlivani și papugii, care de la 15-16 ani încep a aspira la funcțiile statului, umplu - priveștiște grețoasă - localele obscene de petrecere și ne inspiră de pe acum dezgust și o mare neliniște" [10, p. 373-374].

La sf. sec. XIX finalizează procesul de constituire a națiunii române, una dintre componentele definitorii ale căreia este *educația națională*, și a Statului Național Român, una din instituțiile sociale ale căreia este *sistemul național de învățământ*. La acest compartiment însă se mai atestă serioase restanțe și neîmpliniri, prezența cărora este demonstrată, printre altele, și de scrierile cu caracter pedagogic ale lui M. Eminescu. Cauze erau mai multe. În primul rând, școlile normale și universitățile lansau cadre didactice cu o pregătire profesională și de cultură generală de un nivel foarte redus. Învățământul în aceste instituții era aproape indiferent în aspectul formării conștiinței naționale. În al doilea, mulți absolvenți nu doreau să practice activitatea pedagogică.

M. Eminescu, în calitatea sa de poet și redactor al ziarului *Timpul*, lupta consecvent pentru triumful drepturilor conlocuitorilor de alte etnii la învățătură în limba maternă în școala primară. Acestei probleme stringente poetul îi acorda maximum de atenție,

subliniind că "...numai în limba sa omul își pricepe inima pe deplin" și: "...dacă în limba sa omul își reflectă chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: așa voiesc să fiu eu și nu altfel, oare s-ar fi născut atâtea limbi pe pământ?" [10, p. 373-374] Or, poetul consideră limba română mijlocul cel mai important de educație a patrioților adevărați ai neamului nostru, fiindcă ea este acel instrument principal, prin intermediul căreia devin accesibile cunoștințele temeinice și profunde din orice domeniu de activitate umană, cu ajutorul ei altoim tineretului sentimentele și calitățile nobile [Ibidem, p. 79] - problemă actuală și azi în R. Moldova. [cf. Vl. Pâslaru, *Identitate și toleranță, Principiul etno-cultural în învățământul din R. Moldova*. În: 11, p. 110-123]

Principiul libertății în educație este promovat în scrierile lui M. Eminescu prin discriminarea și unitatea noțiunilor de *ascetism* și *iluminism*: cunoștințele se obțin prin ascetism, iar odată formate, acestea dezrobesc cetățeanul, îl fac stăpân adevărat al destinului său. M. Eminescu adesea se adresa către intelectuali cu apelul de a pleca în popor, ca astfel să-și verse partea lor de contribuție la luminarea și deșteptarea acestuia, căci, așa cum am constatat mai sus, poetul considera – și pe bună dreptate! – că principiul pozitiv este congenital ființei umane, ca și grupurilor și comunităților în care acesta se asociază. Or, ideea de

eliberare a poporului prin cultură, promovată în perioada postbelică drept concept filosofic de C. Noica și discipolii săi [cf. 12], își are originea în mare parte în opera lui M. Eminescu, care nu și-a precupețit nici timpul, nici energia pentru traducerea în fapt a acestui principiu. În actualitatea educațională a R. Moldova, principiul pozitiv al educației este fundamentat de prof. Vl. Pâslaru [cf. 11].

Principiul creativității în educație. M. Eminescu insista ca inovația (=creativitatea) în educație să devină un obiectiv permanent al cât mai multor învățători. Drept condiții ale creativității pedagogice M. Eminescu considera: cunoașterea bună a teoriei pedagogice, competența metodologică, respectul pentru elevi, tactul în relațiile cu oficialitățile (=reprezentanții comunității locale. - O.B.), grija pentru eficiența activității pedagogice, dragostea pentru omul muncii etc. – un spectru complex de factori ai creativității

și o abordare originală a acestora chiar și pentru zilele noastre, când s-au scris muniți de cărți despre creativitate.

În concluzie:

- Ideile pedagogice ale lui M. Eminescu au fost actuale în timpul său, deoarece, 1) erau împărtășite de mințile progresiste ale vremii, din țară și din lume; 2) răspundeau oportun nevoii firești de constituire, prin educație și învățământ, a identității națiunii și statului român.

- Sintetizate și dezvoltate în context social-economic și cultural-spiritual modern, ideile pedagogice ale poetului național al românilor sunt actuale și azi, deoarece răspund esențial principiilor de bază ale educației și învățământului modern: **principiului pozitiv al educației, principiul libertății în educație, principiul democratizării educației, principiul creativității în educație, principiul caracterului național-universal al educației.**

BIBLIOGRAFIE

1. Orghidan, I., *Contribuția lui Mihai Eminescu la dezvoltarea educației și învățământului*. În: Predarea limbii și literaturii române. București, 1991, Vol. VIII, p. 274.
2. Toma, V. Chiricuță, *Eminescu pedagog*. Botoșani, 1927.
3. Stoian, St., *Probleme de ieri și de azi ale pedagogiei românești*. Craiova, Editura Scrisul românesc, 1940.
4. Narly, C., *Un muzeu pedagogic la Seminarul pedagogic al Universității din Iași*. Iași, 1925.
5. Ștefăreanu, M., *Mihai Eminescu pedagog național*. Iași, 1934.
6. Popovici, C., *Mihail Eminescu*. Colecția *Gânditorii moldoveni*. Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1980.
7. Ciubotaru, T., *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova*. Chișinău, Editura Lumina, 1991.

8. Чиботару, Ф., *Антология педагогической мысли Молдовы*. Кишинев, Изд-во Штиинца, 1992.
9. Popovici, C., *Eminescu. Viața și opera*. Chișinău, 1974.
10. Eminescu, M., *Opera politică*, Vol. I. București, 1941.
11. Pâslaru, Vl., *Principiul pozitiv al educației*. Chișinău, Editura Civitas, 2003.
12. Liiceanu, G., *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic de cultură umanistă*. București, Editura Humanitas, 1991.

27 Ianuarie, 2007

